

Nur Risaleleri'nin Şerhi

M. Muhsin Kalkışım

Prof. Dr. Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

ŞERH NEDİR?

Şerh; bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmektir. Şerh, ilimler tarihinde bir telif türü olarak kabul görmüş, hattâ kendi eserini şerheden müellifler de görülmüştür. Şerhlere dâir yapılan açıklama, eleştiri ve ilave tarzı notlardan müteşekkil eserlere “hâşiye”, hâşiyelerle ilgili notlara da “ta'lik” denmiştir. Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Hakîm'deki bazı meseleleri tefsir etmesi, az bilinen kelimelerin mânâlarını ve Kur'an hükümlerini açıklaması, İslâm kültüründe şerhin başlangıcı kabul edilmektedir. Akabinde “hadis”te şerh yine onun tarafından yapılmış, bazı sözlerini anlamayan ashâb-ı kirâmın sorularına verdiği cevaplar bu konudaki ilk şerh örnekleri sayılmıştır. (TDVİA, s. 555-559)

ŞERH ZARURETİ VAR MI?

Yazar, metni anlaşılması için yazdığı halde üç sebeple şerhe ihtiyaç duyulmaktadır: 1. Her okuyucu aynı düzeyde değildir. 2. Metin, bir ilim disiplini içinde kaleme alınmışsa bazı temel bilgilere yer verilmemiş, bazı hükümlerin illetleri belirtilmemiş olabilir. 3. Metinde müphem/kapalı ifadeler kullanılmıştır. (TDVİA, s. 555-556)

Yukarıda zikredilen üç sebebin Risâle-i Nûr Külliyyâtı için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Risâle-i Nûr metinleri ana hatlarıyla “tefsir,” “kelâm” ve “tasavvuf” disiplinleri içinde konumlandırılabilir. Külliyyâtın yer yer söz ve anlam san'atlarıyla yüklü metinleri ihtiva etmesi, belirli nispetlerde müphemiyetin olduğunu göster-

*Risâle-i Nûr
üzerinde
yapılması gereken
ilk çalışma,
"edisyona kritik"tir
(tenkitli metin).
Az miktarda
olsa da görülen
nüsha farkları,
sentaks ve fonetik
düzeyinde ve
yazımda yapılan
hatalar tashih
edilmeli ve
standart bir
metin ortaya
çıkartılmalıdır.*

mekturdir. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde olan veya hiç örgün eğitime muhatap olmamış insanların okuyucu düzleminde yer aldığı nazara alınırsa onların idrak seviyelerine hitap edilmesi gerektiği âşikârdır.

Bediüzzaman Hazretleri, Barla Lahikası'nda talebelerinin önüne "Kur'an Hizmeti"ndeki yol haritasını kor. On bir başlık altında toplanan bu ödevlerden biri de "şerh"tir: "Yalnız bazen izah ve tafsile muhtaç kalmış. Onun için vazifem bitmiş gibi bana geliyor. Sizin vazifeniz devam ediyor. Ve inşaallah vazifeniz şerh ve izahla ve tekmil ve tahşiyeye ile ve neşr ve ta'lim ile, belki Yirmibeşinci ve Otuzikinci Mektupları te'lif ile ve Dokuzuncu Şuanın dokuz makamını tekmil ile ve Risâle-i Nûr'u tanzim ve tertip ve tefsir ve tashih ile devam edecek." (Barla Lahikası, s. 370)

Üstâdın vefâtından sonra geçen 53 yıl içinde metnin tahrifi konusundaki endişe ve hassasiyetlerin bazen yukarıda sıralanan hizmetlerin tekâmülüne engel olduğu ve Risâle-i Nûr etrafında kısmi bir statüko oluşturduğu görülmektedir. Kur'an dışındaki semâvî kitapların uğradığı tahrifat, Türkçe metinlerden Dîvân-ı Hikmet'in ve Vesiletü'n-Necât'ın başına gelen düşündürücü tağyirat, "halkın sevdiğini değiştirmesi" eğilimine yeterli örnek teşkil etmektedir. Son zamanlarda yapılan "tahşiyeye" ve "izâh" çalışmalarına gösterilen tavırlar, hep bu gerekçelere bina edilen yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Bu arada dikkat çeken bir husus da başlangıçtan beri sözlü/ şifâhî şerhin hep yapılageldiğidir. "Söz uçar, yazı kalır." fehvâsınca aynı mecliste bulunan alıcılara intikal eden bu fonetik malzeme, yeterli düzeyde değerlendirilme imkânından uzaktır. "İlmi yazı ile kaydediniz." nebevî direktifi çerçevesinde bu şerhlerin daha dikkatli ve daha düzenli yapılması ve kitâbî olması gerekmektedir. "Sözlü kültür, ayağımızda pranga mı?" sorusunu soran Prof. Dr. Erol Göka'yı haklı çıkaracak bu oluşum, bilhassa son on yılda bir açılım istidadı göstermektedir. Demek ki "zaman, bir büyük müfessirdir. Kaydını izhâr etse itiraz edilmez." (Münâzarat, s.70)

ŞERH METODOLOJİSİ

Risâle-i Nûr üzerinde yapılması gereken ilk çalışma, "edisyona kritik"tir (tenkitli metin). Az miktarda olsa da görülen nüsha farkları, sentaks ve fonetik düzeyinde ve yazımda yapılan hatalar tashih edilmeli ve standart bir metin ortaya çıkarılmalıdır. Bu konuda iki ayrı istikâmette üstâdın tavsiye ve direktifleri söz konusudur:

"Hem yanlış var ise tashih edersiniz. Çünkü cevapların aslı sünuhat olmakla beraber tafsilâtında fikrim karışarak yanlış edebilir." (Barla Lahikası, s. 350); "Evet, bu hakikatla beraber insan; kusurdan, nisyandan hâli değil. Benim, bilmediğim çok kusurlarım var. Belki de fikrim karışmış, risâlelerde bazı hatalar olmuş." (Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 66); "Sonra size gönderilen parçada bazı ufak ta'dilât vardı, nüshanızı onunla tashih edebildiniz mi? Fikrinizi tevkil ediyorum; o tabirattan lüzumsuz gördüklerinizi tayedebilirsiniz." (Mektûbât, s. 360); "Şu ikinci kısım -kırk dakikada- sür'atle yazılmasından ben ve müsvedde yazan kâtip, ikimiz de hasta olduğumuzdan elbette içinde müşevveşiyet ve kusur bulunacaktır. Nazar-ı müsâmaha ile bakmalarını ihvanlarımızdan bekleriz. Münâsîp gördüklerini tashih edebilirler." (Mektûbât, s. 439)

Diğer taraftan metinlerin ilk halleriyle kalmaları hususu da İşârâtü'l-İcâz'da ve 11. Mektûb'un Fihristesi'nde yer almaktadır:

"Evet, tashihe muhtaç yerleri vardır, fakat hatt-ı harbde büyük bir ihlas ile

şehidler arasında yazılıp giydirilen o yırtık ibarelerin tebdiline (şehidlerin kan ve elbiselerinin tebdiline cevaz verilmediği gibi) cevaz vermedim ve kalbim râzı olmadı. Şimdi de râzı değildim; çünkü, o zamandaki ihlâs ve hulûsu şimdi bulamıyorum” (İşârâtü'l-İcâz, s. 9); “Halbuki tanzimsiz, müşevveş bir surette idiler. Onlar ne hâl ile yazılmış ise öyle kalması lâzım geliyordu. Sonradan tashih ve tanzim etmeye me'zun değiliz. İşte bu Onbirinci Mektup, perişan bir surette, birbirinden çok uzak dört mes'eleden ibarettir. Hem müşevveş, hem perişandır. Fakat, şairlerin ve ehl-i aşkın zülf-i perişânîyi sevdikleri ve istihsan ettikleri nev'inden bu mektup da--zülf-i perişânî tarzında--soğuk tasannu' karışmadan, harâret ve halâvet-i asliyesini muhâfaza etmek niyetiyle kendi hâlinde bırakılmış.” (Mektûbât, s. 529)

Yukarıdaki sözlerin hangi gerekçelerle söylendiği çok iyi incelenmeli ve tashih konusu da öncelikle şerh edilmelidir. Her hâlükârda metinlerin muhâfazası noktasında kararlı bir tavır alındığı, bu teenni ile beraber metinlerin ruhunu ve şeklini örselemeden zaruri olan tashihlerin önerildiği görülmektedir. Bu durum, bir tahrifat çığırını açar mı? İşin ehli olan kişiler, böyle bir görevi deruhte edebilir.

Risâle-i Nûr; kelâm ve tasavvuf geleneğini birleştiren ve bu disiplinleri ihtiva eden bir niteliğe sahiptir. Şerh çalışmalarında, bütün İslâm kültürü külliyyatına vâkıf olma zarureti vardır. Bir metnin şerhinde “dönem”in, “şahsiyet”in ve “eser”in iyi bilinmesi gerekmektedir. Gerçek, ayrıntılarda, satır aralarında gizlidir. Eseri bir kül halinde ele alan bir yaklaşımla, Risâle-i Nûr'da ele alınan konuyla ilgili neler varsa değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır. Eseri sadece kendi iç tekevünüyle yapılacak bir şerh, skolastiğe ve yetersizliğe yol açabilir. Bu enfûsî tarz, âfâkî kaynaklarla birlikte yürütülebilirse, metni anlama yolunda objektif bir yol izlenmiş olur.

Risâle-i Nûr, Kur'an'ın manevî denizinden bir damladır. Bu damlayı anlayabilmek için Kur'an'ın manevî denizini, Kur'an geleneğindeki irfânî bilgiyi algılamak gerekmektedir.

Risâle-i Nûr'un sahip olduğu dil, kelâmî ve tasavvufî olmanın yanında yer yer estetik ve poetik özellikler gösterir. Edebî sanatlarla yüklü bazı metinler, farklı anlam tabakalarını ihtiva etmektedir. Şerhte bu disiplinler, nazar-ı itibare alınmalıdır.

Şerh, metni anlama çalışmasıdır. Yoksa peşin hükümleri metinle ispatlama işleminde değildir. Dolayısıyla şârihin niyet ve nazarı başta hayatî önem taşımaktadır. Sonrasında, Risâle-i Nûr'u şerhedecek kişilerde İslâm kültürüne vukûfiyet gereklidir. Bu vukûfiyet başta Kur'anî ilimler (Tefsir, Hadis, Kelâm, Fıkıh, Tasavvuf vs.) olmak üzere Belâgat, Arapça, Farsça, Tarih, Biyografi, Mantık, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesini kapsamaktadır. Kâinat kitabının okunduğu yerlerde, kevnî ilimlere mürâcaat edilmelidir.

Şerhler, nezih ve nâzik bir üslupla yapılacak eleştirilere açık olmalıdır. Önyargının olmadığı her çalışma saygındır ve önyargısız eleştirilebilir. Bunun bir takım şahıs ve kurumlarla sınırlanmaya çalışılması, sun'î bir çaba hüviyetinde kalır. Şerhte en önemli handikap, metinler karşısından alınan subjektif tavır ve ülfet/alışkanlık perdesidir.

SADELEŞTİRME Mİ, AKTARMA MI?

“Sadeleştirme” kelimesi, pek çok tuzağı içinde saklı tutmaktadır. “Sadeleştirme”, bir metnin hayatiyetini, renkliliğini, parlaklığını, ruhunu örseleyip onu

“Sadeleştirme” kelimesi, pek çok tuzağı içinde saklı tutmaktadır. “Sadeleştirme”, bir metnin hayatiyetini, renkliliğini, parlaklığını, ruhunu örseleyip onu söniük, donuk, yalın bir hale getirmek midir?

sönük, donuk, yalın bir hale getirmek midir? Sadeleştirilen metinlere baktığımızda bunun böyle olduğu görülür. “Sade”lik; mükemmelli basite, çok boyutluyu tek boyutluya, organik olanı plastiğe, yukarıdakini aşağıya indirmektir. Bu kelimenin lügatimizde yer almaması gerekir kanâatindeyim. Çünkü insan, tek hücreli bir beyin yapısına sahip değildir. “Sadeleştirme” ismi altında kültür tarihimizde pek çok katliamın yapıldığı da bir vâkıdır. Söz, ruhun tezâhürü olduğuna göre anlamı başka kalıplarda ifade etmeye çalışmak, pek çok problemi beraberinde getirecektir.

“Aktarma” ise , bir lehçeden başka bir lehçeye yapılan metin transferidir. Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine metin aktarmaları böyle değerlendirilebilir. Bir metnin tercüme veya aktarmaya maruz kalması, mutlaka pek çok kayıp ihtimâlini ve sonucunu ihtiva etmektedir. Tercüme veya aktarma, orijinalinin silik bir kopyası olmaya namzettir. Metnin yeniden inşasında tercüme edenin veya aktarma yapanın başarısı, kayıpları aza indirgeyebilir. Burada esas espri, “verici” ile “alıcı” arasındaki “mesaj” ın dildeki “ekonomi” ve “anlaşılabilirlik” kanunları çerçevesinde ele alınması gereğidir. Burada birbirini tetikleyen iki süreç vardır: 1. Okuyucunun donanımını zenginleştirerek metinden yararlanma nispetini arttırması, 2. Metni daha iyi anlamaya ve istifade etmeye yönelik olarak ek bilgilerin verilmesi. Bu tür çalışmalar ya da bir başka dilde veya lehçede yeniden inşa edilen metin, aslının yerine geçen değil, aslının yanında yer alan bir çalışma olarak görülürse problem ortadan kalkacaktır.

Risâle-i Nûr (Eski Said devresi dâhil), 20. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Türkçesinin son dönemleri ile Türkiye Türkçesi dönemlerinde kaleme alınmıştır. Dil inkılâbı, sadece yeni nesillerle Osmanlı metinleri arasındaki mesafeyi açmamış; Mehmed Âkif ve Yahyâ Kemâl gibi pek çok çağdaş müellifin eserini anlamada yetersizlikler ortaya çıkarmıştır. Burada yapılması gereken, fukaralaşan kelime dağarcığımızı bir kültür dili olan Osmanlı Türkçesi ile buluşturmak, irfânî geleneğimizden bugüne köprüler kurmak olmalıdır. Böylelikle Risâle-i Nûr’u anlama problemlerinin önemli ölçüde ortadan kalkması mümkündür.

İnsanlık tarihi boyunca başta mukaddes kitaplar olmak üzere pek çok eser, tercüme, aktarma, tahşiye, açıklama, tefsir ve şerh işlemlerine tabi tutulmuştur. Arapça bilmeyen bir kişinin Kur’ân meâlini okuması, asgarî düzeyde bir anlam faaliyeti olarak görülmelidir. Okunan meâl, Kur’ân’ın kendisi değildir.

ŞERH KONULARI

Risâle-i Nûr, aynı zamanda bir Kur’ân tefsiridir. Tefsirin tekrar şerhi, söz konusu olabilmektedir. Bunun tarihî örnekleri pek çoktur. İlk planda bütün risâlelerin şerhi gerekmemektedir kanâatindeyim. Belki, İşârâtü'l-İcâz, Muhâkemât, Münâzarât ve Kader Risâlesi gibi risâleler üzerinde çalışma yapılabilir.

KAVRAM HARİTASI

Risâle-i Nûr’daki temel kavramlar ve ana ilkeler üzerinde sınıflandırma çalışması yapılabilir. Buradaki temel kriter; üstâdın vurgulaması, öne çıkarması ve önermesidir. Öne çıkan ana ilkelerden bazıları şunlardır: 01. Acz, 02. Fakr, 03. Şefkat, 04. Tefekkür, 05. Şevk, 06. Şükr, 07. İhlâs, 08. İstihsân, 09. Muhabbet, 10. Uhuvvet, 11. Sadâkat, 12. Fedâkârlık, 13. İrtibât, 14. Râbita-i Mevt, 15. Tahkik, 16. Hillet, 17. Ma’rifet, 18. Müsbet Hareket, 19. Ma’nâ-yı Harfî, 20. Niyet, 21. Nazar, 22. Zikir, 23. Sabır, 24. İstiğnâ, 25. İktisâd, 26. Meşveret. Risâle-i Nûr’un

işâret ettiği temel kevnî hakikatlar şöyle sıralanabilir: 01. İmân, 02. Ubûdiyet, 03. Nûr, 04. Vücûd, 05. Hayât, 06. Rahmet, 07. Adâlet, 08. Hikmet, 09. İnâyet, 10. İntizâm. Bu konuda ayrıca istatistikî çalışmalar yapılabilir. Kavram haritasının göz önüne alınması, Risâle-i Nûr câmiası içinde vâkî olan ve olması muhtemel pek çok ihtilaf ve inşikâkın izâlesinde kolaylık sağlayacaktır.

Özet

Yazar, metni anlaşılması için yazdığı halde bazı sebeplerden ötürü şerh ihtiyacı duyulmaktadır. Her okuyucunun aynı düzeyde olmaması, belli bir ilmi disiplin içinde yazılan metinlerde bazı temel bilgilerin verilmemesi, metinlerde bazı kapalı ifadelerin kullanılması ihtiyacı sebepleri arasında sayılabilir. Bu sebeplerden bazılarının Risâle-i Nûr Külliyyâtı için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Risâle-i Nûr metinleri ana hatlarıyla “tefsir”, “kelâm” ve “tasavvuf” disiplinleri içinde konumlandırılabilir. Külliyyâtın yer yer söz ve anlam san’atlarıyla yüklü metinleri ihtiva etmesi, belirli nispetlerde müphemiyetin olduğunu göstermektedir. Bu sebeplerden ötürü Bediüzzaman’ın da yol haritasını çizdiği şekilde şerh çalışmalarına ihtiyacı vardır. Bu çalışma bu yol haritasına katkıda bulunmak maksadıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar kelimeler

Şerh, şerh metodolojisi, sadeleştirme, aktarma

Abstract

Even though a writer writes a text to be understood, there may be need for interpretation for certain reasons. Some of these reasons are the variation at the levels of readers, the lack of some basic knowledge in the text written within a certain scientific discipline, and the use of some implicit expressions. We observe that some of these reasons are also valid for Risale-i Nur. The texts of Risale-i Nur in general outlines can be positioned among the disciplines of “commentary”, “kalâm”, and “sufism”. The corpus of Risale-i Nur’s occasionally having texts containing figures of speech and metaphors shows to a certain degree the existence of ambiguity. For these reasons there is need for interpretation studies in a manner whose course of action has been drawn by Bediüzzaman. This study has been written to contribute to that course of action.

Key Words

Interpretation, methodology of interpretation, simplifying, narration

Külliyyâtın yer yer söz ve anlam san’atlarıyla yüklü metinleri ihtiva etmesi, belirli nispetlerde müphemiyetin olduğunu göstermektedir. Bu sebeplerden ötürü Bediüzzaman’ın da yol haritasını çizdiği şekilde şerh çalışmalarına ihtiyacı vardır.

KAYNAKLAR

- NURSÎ, Bediüzzaman Said. 1992. **İşâratü'l-İcâz**. (Terc.: Abdülmecid Nursi) Envâr Neşriyat, İstanbul.
- NURSÎ, Bediüzzaman Said. 1994. **Münâzarat**. Yeni Asya Neşriyat, İstanbul.
- NURSÎ, Bediüzzaman Said. 2008. **Barla Lâhikası**. RNK Neşriyat, İstanbul.
- NURSÎ, Bediüzzaman Said. 2008. **Sikke-i Tasdik-i Gaybi**. RNK Neşriyat, İstanbul.
- NURSÎ, Bediüzzaman Said. 2009. **Mektûbat**. RNK Neşriyat, İstanbul.
- “Şerh”, 2010. **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 38. Cilt, İstanbul.